

EDYTA MAJCHER-OCIESA

[HTTPS://ORCID.ORG/0000-0002-2722-0543](https://orcid.org/0000-0002-2722-0543)

EMAJCHER@UJK.EDU.PL

Uniwersytet Jana Kochanowskiego w Kielcach
Wydział Humanistyczny
Instytut Historii

Wykazy imienne majątków ziemskich przeznaczonych na przymusowy wykup w województwie kieleckim w latach 1927–1938

Lists of Landed Estates Designated
for Compulsory Purchase
in the Kielce Voivodeship
in the Years 1927–1938

Streszczenie: Celem artykułu jest zaprezentowanie najbardziej radykalnej części realizacji reformy rolnej, czyli wykupu przymusowego, oraz zaprezentowanie dwóch wykazów imiennych. Artykuł składa się z trzech części oraz aneksu. W pierwszej przedstawiono podstawę prawną realizacji reformy rolnej z 1925 r. w odniesieniu do wykupu przymusowego gruntów prywatnych. Tekst zawiera fragmenty rozporządzeń z wykazami imiennymi majątków ziemskich przeznaczonych na przymusowy wykup. W drugiej części omówiono dwa wykazy imienne dotyczące przymusowego wykupu gruntów prywatnych z różnych tytułów w województwie kieleckim w latach 1927–1938. Pierwszy z nich został zaprezentowany w tekście (*Wykaz zmian w stanie obszarów wymienionych w wykazie imiennym w latach 1927–1937*), natomiast drugi – w aneksie (*Imienny wykaz majątków ziemskich wystawionych na sprzedaż publiczną w październiku 1938 r. za zaległości w ratach Towarzystwu Kredytowemu Ziemskiemu, w okręgach: kieleckim, sosnowieckim, piotrkowskim i radomskim*).

Słowa kluczowe: reforma rolna, przymusowy wykup, ziemianie, województwo kieleckie, lata 1927–1938

Summary: The aim of this article is to present the most radical aspect of the implementation of the land reform, namely compulsory purchase, and to present two lists of names. The article consists of three parts and an annex. The first presents the legal basis for the implementation of the 1925 land reform with regard to the compulsory purchase of private land. The text contains excerpts from regulations containing lists of names of landed estates designated for compulsory purchase. The second part discusses two lists of names concerning the compulsory purchase of private land for various reasons in the Kielce Voivodeship between 1927 and 1938. The first one was presented in the text (List of changes in the state of the areas mentioned in the name list in the years 1927–1937), while the second one in the annex (Name list of landed estates put up for public sale in October 1938 for arrears in installments to the Land Credit Society, in the districts of Kielce, Sosnowiec, Piotrków Trybunalski and Radom).

Keywords: agrarian reform, compulsory purchase, landowners, Kielce Voivodeship, 1927–1938

Wstęp

Artykuł składa się z trzech części oraz aneksu. W pierwszej przedstawiono podstawę prawną realizacji reformy rolnej z 1925 r. w odniesieniu do wykupu przymusowego gruntów prywatnych. Tekst zawiera fragmenty rozporządzeń z wykazami imiennymi majątków ziemskich przeznaczonych na przymusowy wykup. W drugiej części omówiono dwa wykazy imienne dotyczące przymusowego wykupu gruntów prywatnych z różnych tytułów w województwie kieleckim w latach 1927–1938. Pierwszy z nich został zaprezentowany w tekście (*Wykaz zmian w stanie obszarów wymienionych w wykazie imiennym w latach 1927–1937*), natomiast drugi – w aneksie (*Imienny wykaz majątków ziemskich wystawionych na sprzedaż publiczną w październiku 1938 r. za zaległości w ratach Towarzystwu Kredytowemu Ziemskiemu, w okręgach: kieleckim, sosnowieckim, piotrkowskim i radomskim*). Artykuł podsumowuje zakończenie.

Celem artykułu jest zaprezentowanie najbardziej radykalnej części realizacji reformy rolnej, czyli wykupu przymusowego, problematyki do tej pory rzadko podejmowanej w dyskursie naukowym, oraz zaprezentowanie dwóch wykazów imiennych. Wykup przymusowy dotyczył konkretnych majątków i ich właścicieli. Inaczej o reformie rolnej z 1925 r. pisze się w ujęciu statystycznym, a inaczej w skali mikro w odniesieniu do osób znanych z imienia i nazwiska. Realizację reformy rolnej można analizować pod kątem chłopów kupujących ziemie z parcelowanych majątków, ale również z punktu widzenia właścicieli, których majątek się zmniejszał lub podlegał likwidacji. Artykuł dotyczy polskiego ziemiaństwa, różnych wyznań, dla których realizacja reformy rolnej z 1925 r. oznaczała systematyczną, aczkolwiek powolną degradację ekonomiczną.

Tempo prac parcelacyjnych w okresie międzywojennym było nierównomierne. Najwięcej gruntów z majątków ziemskich sprzedano w latach 1920–1928, z czego najwięcej w roku 1927. Parcelacja w okresie wielkiego kryzysu gospodarczego (1930–1935) została zahamowana na obszarze całego kraju¹. Zjawisko to widoczne było również w woj. kieleckim². Natomiast od 1936 r. obserwuje się ożywienie ruchu parcelacyjnego. Zaczęła się poprawiać sytuacja ekonomiczna w kraju, co przekładało się na większe możliwości zakupu u chłopów. Tempo prac parcelacyjnych było również zróżnicowane terytorialnie³.

Dzieje ziemiaństwa w woj. kieleckim cieszyły się i nadal cieszą zainteresowaniem historyków⁴. Historią ziemiaństwa w okresie międzywojennym zajmował się Mieczysław B. Markowski⁵, Edyta Majcher-Ociesa⁶, Jerzy Gapys⁷, Mariusz Nowak⁸. Ukazała się również praca przedstawiająca wykaz dóbr w woj. kieleckim w latach

1 M. Mieszczankowski, *Struktura agrarna i społeczna wsi polskiej w okresie międzywojennym*, [w:] *Historia chłopów polskich*, t. III: *Okres II Rzeczypospolitej i okupacji hitlerowskiej*, red. S. Inglot, Warszawa 1980, s. 134.

2 A. Kozera, *Rolnictwo województwa kieleckiego w latach 1918–1939*, Kielce 2003, s. 60–61; M. Mieszczankowski, *Struktura agrarna Polski międzywojennej*, Warszawa 1960, s. 68–69.

3 *Historia chłopów śląskich*, opr. zbiorowe pod red. S. Inglota, Warszawa 1979, s. 282–283; B. Okoniewska, *Polscy ziemianie i chłopi Wielkopolski i Pomorza w latach II Rzeczypospolitej*, Gdańsk 1991, s. 90–91.

4 *Aktywność gospodarcza ziemiaństwa w Polsce w XVIII–XX wieku*, red. W. Caban, M.B. Markowski, Kielce 1993; *Ziemiaństwo a ruchy niepodległościowe w Polsce w XIX i XX wieku*, red. W. Caban, M.B. Markowski, Kielce 1994; *Wieś a dwór na ziemiach polskich w XIX i XX wieku*, red. W. Caban, M.B. Markowski, Kielce 1999; *Dwór – wieś – plebania na ziemiach polskich w XIX i XX wieku*, Kielce 2003; *Dwór a społeczności lokalne na ziemiach polskich w XIX i XX wieku*, red. W. Caban, M.B. Markowski, M. Przeniosło, Kielce 2008.

5 M.B. Markowski, *Sfery przemysłowe i ziemiaństwo w województwie kieleckim 1918–1939*, Kielce 1990; idem, *Obywatele ziemscy w województwie kieleckim 1918–1939*, Kielce 1993.

6 E. Majcher-Ociesa, *Zakłady przemysłowe w majątkach ziemskich w województwie kieleckim według danych Okręgowego Urzędu Ziemskiego w Kielcach z 1923 roku*, „Między Wisłą a Pilicą” 2010, t. 11, s. 111–131; eadem, *Znaczenie obrotu ziemią w życiu codziennym ziemiaństwa w województwie kieleckim w dwudziestolecie międzywojennym*, [w:] *Z życia codziennego szlachty i ziemiaństwa między Wisłą a Pilicą w XVI–XX wieku*, red. J. Gapys, M. Nowak, J. Pielas, Kielce 2010, s. 121–135.

7 J. Gapys, *Ziemiaństwo a Narodowa Demokracja w województwie kieleckim w latach 1918–1939*, [w:] *Studia i materiały do dziejów Kielecczyny*, t. I, red. W. Caban, Kielce 1998; J. Gapys, *Ziemiaństwo wobec sanacji w województwie kieleckim 1926–1939*, „Studia Kieleckie” 1998, nr 3.

8 M. Nowak, *Gospodarka leśna hrabiów Zamoyskich w spiskich dobrach Stara Lubownia w latach 1882–1944*, Kielce 2011.

1923 i 1925, liczących powyżej 100 i 180 ha ziemi, którego sporządzenie można traktować jako przygotowanie się administracji do wykonania reformy rolnej⁹. Rolnictwem w woj. kieleckim zainteresował się Andrzej Kozera¹⁰, natomiast robotnikami rolnymi Elżbieta Słabińska¹¹.

Reformą rolną z 1925 r. w ujęciu ogólnopolskim zainteresowało się dotąd kilku badaczy¹². Natomiast przymusowy wykup na cele reformy rolnej przeważnie był tylko wymieniany lub opisywany pobieżnie¹³. Przymusowy wykup w literaturze przedmiotu został wspomniany przez autorów analizujących pod względem prawnym ustawę o wykonaniu reformy rolnej z 1925 r.¹⁴ Zagadnienie to nadal czeka na pogłębioną analizę.

Podstawa prawna

Wraz z odzyskaniem przez Polskę niepodległości podjęto dwie próby wprowadzenia reformy rolnej w latach 1919 i 1920. Sejm Ustawodawczy wydał 10 VII 1919 r. uchwałę zakładającą parcelację ziemi państwowej i nadwyżek ziemi przymusowo wykupionej od właścicieli¹⁵. Zwrot „przymusowy wykup” został wpisany pod numerem 5:

⁹ *Dobra ziemskie w województwie kieleckim według spisów z roku 1923 i 1925*, opracowali E. Majcher-Ociesa, M.B. Markowski, Kielce 2014.

¹⁰ A. Kozera, *Rolnictwo województwa kieleckiego w latach 1918–1939*, Kielce 2003.

¹¹ E. Słabińska, *Strajki robotników rolnych w latach 1918–1939*, [w:] *Strajki w Polsce w XX wieku*, red. R. Gryz, Warszawa 2011; eadem, *Stosunek robotników folwarcznych do ziemian jako pracodawców w województwie kieleckim w latach 1918–1939*, [w:] *Z życia codziennego szlachty i ziemiaństwa między Wisłą a Pilicą w XVI–XX wieku...*

¹² M. Stanulewicz, *Reforma rolna jako próba regulacji stosunków agrarnych w Polsce. Koncepcje i próby ich realizacji w latach 1918–1944*, [w:] *Reformy rolne w Polsce międzywojennej i powojennej. Prawo – realizacja – skutki – problemy repywatyzacyjne*, red. E. Borkowska-Bagieńska, W. Szafranski, Poznań 2008; W. Mich, *W obliczu uwłaszczenia. Kwestia reformy rolnej w publicystyce ziemiańskiej 1918–1939*, Lublin 2001; Cz. Madajczyk, *Burżuazyjno-obszarnicza reforma rolna w Polsce 1918–1939*, Warszawa 1956; W. Grabski, *Parcelacja agrarna wobec struktury, koniunktury i chwili dziejowej*, Warszawa 1936.

¹³ A. Kozera, op. cit., s. 56; B.M. Wawrzyniak, *Problematyka reformy rolnej i struktury agrarnej w polskim rolnictwie okresu międzywojennego*, „Zagadnienia Doradztwa Rolniczego” 2023, nr 4, s. 46, 48–49; M. Mieszczankowski, op. cit., s. 132.

¹⁴ T. Łebiński, *Ustawa o wykonaniu reformy rolnej. Komentarz i orzecznictwo z ustawodawstwem dodatkowym*, Poznań 1937; J. Pokoj, *Wywłaszczenie i nacjonalizacja nieruchomości na te reform rolnych w Polsce po 1918 roku. Studium prawnohistoryczne*, Kraków 2016, s. 67–69.

¹⁵ H. Cimek, *Walka ludowców o kształt reformy rolnej w Sejmie Ustawodawczym w 1919 r.*, „Polityka i Społeczeństwo” 2006, nr 3, s. 14.

W pobliżu wielkich miast i ośrodków przemysłowych zabezpieczyć należy zapas ziemi dla tworzenia kolonji i ogrodów robotniczych, urzędniczych itp. z dogodną komunikacją na użytek robotników fabrycznych, urzędników itp. W razie braku odpowiednich gruntów Państwo winno mieć możność przymusowego wykupu na ten cel wszystkich nadających się do tego gruntów, a parcele oddawać robotnikom lub kooperatywom robotniczym¹⁶

oraz pod numerem 9:

Przymusowemu wykupowi przez Państwo nie ulegną w okresie przejściowym aż do wytworzenia się nowych warunków w wyjątkowych wypadkach gospodarstwa poświęcone produkcji nasiennej, hodowlanej lub rybnej, istniejące przed 1 stycznia 1919 roku, jak również gospodarstwa stanowiące typ gospodarstwa wysoce uprzemysłowionego, których utrzymanie w całości lub pewnej określonej części jest niewątpliwie niezbędne dla Państwa i ogółu rolniczego. Ilość i obszar tej kategorii majątków dla poszczególnych okręgów określa ustawy szczegółowe¹⁷.

Natomiast 15 VII 1920 r., podczas wojny polsko-bolszewickiej, rząd Władysława Grabskiego przygotował projekt reformy rolnej mającej na celu zachęcenie chłopów do wstępowania do Wojska Polskiego. Ustawa nie weszła w życie, ponieważ była niezgodna z konstytucyjnym zapisem o nienaruszalności własności prywatnej¹⁸. Już w artykule 1 tej ustawy pojawił się zwrot „przymusowy wykup”. Uregulowania dotyczyły:

- 1) Majątków ziemskich, nieprawidłowo, z uszczerbkiem dla wytwórczości krajowej, gospodarowanych;
- 2) Dóbr parcelowanych samowolnie bez zezwolenia właściwych organów państwowych lub nie przez instytucje, do tego urzędownie upoważnione;
- 3) Majątków, nabytych w okresie wojny po 1 sierpnia 1914 r. do 14 września 1919 r. przez osoby, dla których rolnictwo nie było, albo nie stało się zajęciem zawodowym;
- 4) Dóbr, które w ciągu ostatnich 5 lat zmieniały więcej niż dwukrotnie właściciela, z wyjątkiem wypadków przejścia własności drogą dziedziczenia lub rozporządzenia ostatniej woli;
- 5) Majątków ziemskich, nabytych w czasie wojny z zysków lichwiarskich;

¹⁶ Sejm Ustawodawczy. Druki, Druk nr 839, druk K. Kowalewskiego, Warszawa. Uchwała Sejmu Ustawodawczego z dnia 10 lipca 1919 r. w przedmiocie zasad reformy rolnej.

¹⁷ Ibidem.

¹⁸ Cz. Noniewicz, *Reforma rolna na Wileńszczyźnie w okresie międzywojennym*, „Optimum. Studia Ekonomiczne” 2014, nr 6, s. 237.

- 6) Majątków, których właściciele od czasu istnienia b. pruskiej Komisji Kolonizacyjnej sprzedali ziemię państwu zaborczym na parcelację;
- 7) Majątków ziemskich, znajdujących się w sferze oddziaływania interesów mieszkaniowych miejskich, jako położonych w obrębie lub w najbliższym sąsiedztwie większych miast i ośrodków przemysłowych;
- 8) Wszystkich innych majątków ziemskich prywatnych, nie wykluczając ordynacji, według zasad, objętych art. 2 niniejszej ustawy, przyczem w pierwszym rzędzie wykupowi przymusowemu ulegną ordynacje, założone po roku 1888, majątki, będące w dzierżawie i nie administrowane przez właścicieli, majątki, w których nie przystąpiono dotąd do uregulowania serwitutów, oraz majątki, zniszczone przez wypadki, jeśli właściciel nie podjął w miarę możliwości prac, zmierzających do umożliwienia regularnej gospodarki¹⁹.

Wykupem przymusowym miał zajmować się Główny Urząd Ziemski.

Przymusowy wykup na cele reformy rolnej uregulowany został przez art. 19 cz. 1 ustawy z dnia 28 XII 1925 r. o wykonaniu reformy rolnej²⁰. Dział III i IV ustawy dotyczył w całości kwestii przymusowego wykupu. W ciągu dziesięciu lat od wejścia w życie postanowień ustawy obszar podlegający parcelacji określono na 200 tys. ha ziemi rocznie (art. 11). Co roku, 1 listopada roku poprzedzającego wykonanie określonego rocznego planu parcelacyjnego mogło okazać się, że nie została rozparcelowana odpowiednia liczba gruntów w poszczególnych okręgach, powiatach lub grupach powiatów. W takiej sytuacji Rada Ministrów na wniosek ministra reform rolnych była zobowiązana ustalić w ramach planu parcelacyjnego wykaz imienny majątków lub ich części, które będą podlegały przymusowemu wykupowi (art. 19). Wykaz imienny tych majątków każdorazowo publikowano w Dzienniku Ustaw Rzeczypospolitej Polskiej, z uwzględnieniem województwa i powiatu. Do ksiąg hipotecznych majątków ziemskich należało wprowadzić adnotację (ostrzeżenie) o zarządzeniu przymusowego wykupu. Ziemianie uważali ten zapis ustawy za szczególnie dla nich groźny²¹.

Realizacji reformy rolnej dotyczyły rozporządzenia prezydenta Rzeczypospolitej z 7 II 1928 r. o przymusowym wykupie na cele reformy rolnej nieruchomości ziemskich osób nieobecnych²²; z 11 VII 1932 r. o unormowaniu właściwości władz i trybu

19 Dziennik Ustaw Rzeczypospolitej Polskiej (dalej: DURP) 1920, nr 70, poz. 462, Ustawa z dnia 15 lipca 1920 roku o wykonaniu reformy rolnej.

20 DURP 1926, nr 1, poz. 1, Ustawa z dnia 28 grudnia 1925 r. o wykonaniu reformy rolnej.

21 M. Mieszczankowski, *Rolnictwo II Rzeczypospolitej*, Warszawa 1983, s. 74.

22 DURP 1928, nr 16, poz. 119, Rozporządzenie Prezydenta Rzeczypospolitej z dnia 7 lutego 1928 r. o przymusowym wykupie na cele reformy rolnej nieruchomości ziemskich osób nieobecnych.

postępowania w zakresie postępowania rolnictwa i reform rolnych²³ oraz ministra rolnictwa i reform rolnych z 16 III 1935 r.²⁴ oraz z 16 I 1939 r.²⁵ Drugie z nich dotyczyło szacowania nieruchomości ziemskich przeznaczonych na przymusowy wykup. Miał być on dokonany „na podstawie cen jednostkowych gruntów poszczególnych rodzajów użytkowania i klas w poszczególnych okręgach ekonomicznych”. Natomiast w styczniu 1939 r. wprowadzono nowy podział nieruchomości ziemskich przymusowo wykupywanych na okręgi ekonomiczne.

Lista dóbr objętych przymusową parcelacją była publikowana w Dzienniku Ustaw Rzeczypospolitej Polskiej. Upubliczniano nazwę majątku, jego właścicieli oraz obszar ziemi podlegający pod wykup. Wyznaczone majątki szeregowano według powiatów, w układzie alfabetycznym. Plan parcelacyjny na 1937 r. wynosił dla województwa kieleckiego 6 tys. ha (4497 ha przez częściową parcelację i 1503 ha grunty prywatne)²⁶. Wykupem przymusowym objętych było dziewięć dóbr:

w powiecie częstochowskim:

40. 155 ha z nieruchomości: Wyczerpy Dolne i Część Wyczerpy Dolne stanowiących własność Pauliny, Arnolda, Daniela vel Juliana i Leona Geislerów, Gustawy Plucer Sarny, Łucji Hamburger, Heleny Koppel i Florentyny Silberlast;

41. 205 ha z nieruchomości: Bleszno i Brzeziny oraz Osada Bleszno XXIV stanowiących własność Eliasza, Lazarusa, Szlamy, Abrama, Dawida, Chaima, Chila-Majera i Joska vel Józefa Rozenbaumów, Ryfki Lipszycowej, Frymety Kulińskiej i Pessy Kenigowej;

23 Ibidem, 1932, nr 67, poz. 622, Rozporządzenie Prezydenta Rzeczypospolitej z 11 lipca 1932 o unormowaniu własności władz i trybu postępowania w zakresie postępowania rolnictwa i reform rolnych.

24 Ibidem, 1935, nr 19, poz. 107, Rozporządzenie Ministra Rolnictwa i Reform Rolnych z dnia 16 marca 1935 r. wydane w porozumieniu z Ministrem Skarbu w sprawie szacowania nieruchomości ziemskich przymusowo wykupywanych przy przeprowadzeniu reformy rolnej.

25 Ibidem, 1939, nr 7, poz. 37, Rozporządzenie Ministra Rolnictwa i Reform Rolnych z dnia 16 stycznia 1939 r. wydane w porozumieniu z Ministrem Skarbu o zmianie rozporządzenia w sprawie szacowania nieruchomości ziemskich przymusowo wykupywanych przy przeprowadzeniu reformy rolnej.

26 Ibidem, 1937, nr 10, poz. 74, Rozporządzenie Rady Ministrów z dnia 12 lutego 1937 r. o ustaleniu na rok 1937 wykazu imiennego nieruchomości podlegających przymusowemu wykupowi.

w powiecie iłżeckim:

42. 178 ha z nieruchomości: Bałtów, Folwark Bałtów, Narożniki, Wólka Bałtowska, Modrzewina, Skarbka, Kopalnia Wapienniak, młyn Ponik i karczma Ponik stanowiących własność Franciszka Ksawerego Józefa Stanisława Druckiego-Lubieckiego;

w powiecie miechowskim:

43. 270 ha z nieruchomości: Marcinowice, Wiśniówka Marcinowska i Karczowice stanowiących własność Stanisława Strzyżewskiego;

44. 110 ha z nieruchomości Zaryszyn stanowiącej własność Adama Jana Nepomucena Wielowiejskiego;

45. 100 ha z nieruchomości Markocice stanowiącej własność Eugenii Konstancji i Antoniny Marii Józefy Godlewskich oraz Anny Grabkowskiej;

w powiecie opatowskim, sandomierskim i stopnickim:

46. 200 ha z nieruchomości: Ujazd Kielczyński, Matjaszów i Szwagrów, Tursko Wielkie, Szulimów, Las Staszów, Las Wincentów, Nowa Wiśniowa, Sichów, Niziny, Grzybów Zbiorowy i Rzędów stanowiących własność Krzysztofa Mikołaja Artura Radziwiłłowa;

w powiecie stopnickim:

47. 140 ha z nieruchomości: Dąbrów i Brzezówka stanowiących własność Mieczysława Głuskiego oraz Szczeglin stanowiącej własność Marii Bronisławy Marty Szydłowskiej;

w powiecie włoszczowskim:

48. 145 ha z nieruchomości Sprowa stanowiącej własność Aleksandra Celsa Moesa²⁷.

Plan parcelacyjny na rok 1938 r. został ogłoszony w lutym 1937 r.²⁸ Obejmował on w województwie kieleckim: 1,3 tys. ha gruntów państwowych i Państwowego Banku Rolnego oraz 2 tys. ha gruntów prywatnych.

²⁷ Ibidem.

²⁸ DURP 1937, nr 10, poz. 75, Rozporządzenie Rady Ministrów z dnia 12 lutego 1937 r. o ustaleniu planu parcelacyjnego na rok 1938.

W rozporządzeniu Rady Ministrów z dnia 11 II 1938 r. ustalono plan parcelacyjny na rok 1939. W odniesieniu do województwa kieleckiego został on zrealizowany częściowo. Należało poddać przymusowemu wykupowi 337 ha. W rozporządzeniu Rady Ministrów z 11 II 1939 r. ogłoszono parcelację trzech majątków z województwa kieleckiego²⁹. Były to:

- w powiecie jędrzejowskim: 65 ha z nieruchomości Cierno, stanowiącej własność Władysława Biernackiego;
 - w powiecie opatowskim: 172 ha z nieruchomości Łęg Rachowski stanowiącej własność Jakuba Lejby Rozenberga i spadkobierców Abrama Mintza;
 - w powiecie pińczowskim: 100 ha z nieruchomości Rosiejów stanowiącej własność Jana Tańskiego i Krzysztofora stanowiącej własność Andrzeja i Krystyny Matekich.
- Spośród dziewięciu majątków wyszczególnionych w 1937 r. dwa należały do właścicieli wyznania mojżeszowego, a jeden do ewangelika. Natomiast w 1939 r. spośród trzech jeden należał do właścicieli wyznania mojżeszowego.

Omówienie źródeł

W Archiwum Państwowym w Kielcach zachowały się dwa wykazy imienne w formie tabel, dotyczące przymusowego wykupu ziemi, opracowane pod koniec 1938 i na początku 1939 r.³⁰ Pierwszy z nich nosi tytuł: *Wykaz zmian w stanie obszarów pozostających na wykazie imiennym za czas od dnia 1-go stycznia 1938, do 31-go grudnia 1938 roku* (tab. 1), sporządzony 14 I 1939 r. Wykaz miał zostać przesłany do Ministerstwa Rolnictwa i Reform Rolnych. Dokument zostały wytworzony w Urzędzie Wojewódzkim w Kielcach, wydział Rolnictwa i Reformy Rolnej, oddział Urzędzeń Rolnych, referat Zapas Ziemi (wcześniej: Zapasu Ziemi i Obrotu Ziemią). Druga tabela to wykaz dóbr, które zostały wystawione na sprzedaż publiczną za zaległości w spłacie rat należnych Towarzystwu Kredytowemu Ziemskiemu w październiku 1938 r. (Aneks). Wykaz sporządziła Dyrekcja Główna Towarzystwa Kredytowego Ziemskiego w Warszawie i przesłała do Urzędu Wojewódzkiego w Kielcach.

W tabeli nr 1 zestawiono dobra objęte wykazem imiennym, podlegające pod reformę rolną z 1925 r. ze względu na obszar obejmujący ponad 180 ha. Wykaz obejmował nazwę dóbr, jego właściciela lub właścicieli, narodowość i przynależność państwową, obszar całego majątku, obszar objęty wykupem oraz obszar, który rozparcelowano dobrowolnie i który pozostaje w wykazie, czyli czeka na rozparcelowanie.

²⁹ Ibidem, 1939, nr 12, poz. 65; Rozporządzenie Rady Ministrów z dnia 11 lutego 1939 r. o ustaleniu na rok 1939 wykazu imiennego nieruchomości podlegających przymusowemu wykupowi.

³⁰ Archiwum Państwowe w Kielcach, Urząd Wojewódzki w Kielcach I (dalej: APK, UWK I), sygn. 11215. Jednostka archiwalna nosi tytuł „Wykazy imienne i przymusowy wykup gruntów prywatnych z różnych tytułów” i zawiera materiały głównie z 1938 i 1939 r.

Pierwsze dwa majątki zostały wskazane w 1927 r., a następne dopiero w 1936 r. pięć kolejnych i pięć w 1937 r. Na dwanaście wyszczególnionych dóbr jedenaście należało do właścicieli narodowości polskiej. W posiadaniu Żydów, obywateli polskich, znajdowały się tylko jedno dobro. Obszar majątków wskazanych w wykazie obejmował 21 040,5 ha, z czego wykazem imiennym objęto 1410,6 ha. Właściciele rozparcelowali w ramach sprzedaży dobrowolnej 1090,6 ha ziemi, natomiast w wykazie pozostało do rozparcelowania 314,6 ha ziemi.

W wykazie umieszczono dwa największe dobra ziemskie położone w woj. kieleckim. Krzysztof Mikołaj Artur Radziwiłł³¹ posiadał dobra obejmujące 5 035,1 ha (Ujazd Kielczyński, Matjaszów i Szwagrow, Tursko Wielkie, Szulimów, Las Staszów, Las Wincentów, Nowa Wiśniowa, Sichów, Niziny, Grzybów Zbiorowy, Rzędów), położone w powiatach opatowskim, sandomierskim i stopnickim. Natomiast w pow. włoszczowskim Henryk Potocki³² był właścicielem 4 304 ha (Chrzastów z folwarkami).

W aneksie do powyższego wykazu zaprezentowano wykaz imienny dóbr wystawionych na sprzedaż publiczną w październiku 1938 r. przez Dyрекcję Główną Towarzystwa Kredytowego Ziemskiego w Warszawie za zaległości w ratach należnych Towarzystwu Kredytowemu Ziemskiemu. Wykaz został przesłany do Urzędu Wojewódzkiego. Został on ułożony alfabetycznie, według nazw dóbr, w podziale na cztery okręgi Towarzystwa Kredytowego Ziemskiego (okręg kielecki, okręg sosnowiecki, okręg piotrkowski i okręg radomski). Źródło nie zawiera niestety informacji o powierzchni majątków.

Na sprzedaż zostało wystawionych 140 dóbr (163 majątki lub ich części) (tab. 2). Sprzedaż dotyczyła grupy ponad 140 osób, właścicieli i współwłaścicieli majątków oraz ich spadkobierców. Najwięcej dóbr (10 i ponad 10) zostało wystawionych na sprzedaż w powiatach: radomskim, miechowskim, opatowskim, opoczyńskim, pińczowskim, sandomierskim, stopnickim i włoszczowskim. Najmniej w powiatach zawierciańskim, koneckim, kieleckim i olkuskim. W powiecie będzińskim nie przeznaczono na sprzedaż żadnego majątku.

W sprawę wystawienia na sprzedaż publiczną w październiku 1938 r. za zaległości w ratach Towarzystwu Kredytowemu Ziemskiemu zaangażowanych było 95 notariuszy hipotecznych pracujących w woj. kieleckim (tab. 2). Liczba notariuszy uzależniona była od liczby spraw, ale nie tylko. Po pięciu wyszczególniono w powiatach: opatowskim, sandomierskim i radomskim, zaś w kozienickim – czterech. W powiecie miechowskim 17 dóbr obsługiwało trzech notariuszy. W okręgu kieleckim trzech notariusze hipoteczni obsługiwali 61 dóbr (75 majątków): Stanisław Colonn-Walewski, Wacław Janiszowski i Lucjan Jaxa-Maleszewski.

³¹ *Dobra ziemskie w województwie...*, s. 83, 88, 155. Krzysztof Mikołaj Artur Radziwiłł był spadkobiercą Róży Radziwiłłowej. W spisie z 1923 i 1925 r. majątki należały do Róży Radziwiłłowej.

³² *Ibidem*, s. 90. W 1923 r. majątek liczył 4847 ha.

TAB. 1. Wykaz zmian w stanie obszarów wymienionych w wykazie imiennym w latach 1927–1937

Lp.	Nazwa	Imię i nazwisko	Narodowość i przynależność państwowa	Ogólny obszar majątku	Obszar objęty wykazem imiennym	Z obszaru objętego wykazem imiennym	
						Rozparcelowano dobrowolnie	Pozostaje na wykazie
1927 rok							
1	Pisary, Józefów i Prusy Dolne z przyległościami (pow. opatowski)	Leon Baczyński	polska, polska	1 297,0	5,5	1,9	3,6
2	Chrzastów z folwarkami (pow. włoszczowski)	Henryk Potocki	polska, polska	4 304,0	9,6	9,6	0
1936 rok – wykaz nadzwyczajny							
3	Raj (pow. ilżecki)	Maria Cichocka	polska, polska	428,0	183,1	182,3	0,8
4	Motkowiec i Motkowice (pow. jędrzejowski)	Anna Julia Gemblińska i Juliusz Konstanty Górski	polska, polska	946,0	120,0	118,5	1,5
5	Mstyczów – Janinów (pow. jędrzejowski)	Tadeusz Kugler	polska, polska	273,7	63,8	3,9	59,9
6	Białaczów, Poraj, Kośnica (pow. opoczyński)	Spadkobiercy Zygmunta Broel Platera	polska, polska	3 403,7	148,3	148,3	0
7	Winiary i Buczek (pow. sandomierski)	Józef Targowski	polska, polska	984,5	150,0	150,0	0
1937 rok							
8	Błeszno i Brzeziny oraz osada Błeszno XXIV (pow. częstochowski)	Eliasz, Lazarus, Szlama, Abram, Dawid, Chaim, Chil-Majer i Josek vel Józef Rozenbaum, Ryfka Lipszycowa, Frymeta Kulińska i Pessa Kenigowa	żydowska, polska	342,6	166,8	38,8	128,0

TAB. 1. c.d.

Lp.	Nazwa	Imię i nazwisko	Narodowość i przynależność państwowa	Ogólny obszar majątku	Obszar objęty wykazem imiennym	Z obszaru objętego wykazem imiennym	
						Rozparcelowano dobrowolnie	Pozostaje na wykazie
9	Bałtów, folwark Bałtów, Narożniki, Wólka Bałtowska, Modrzewina, Skarbka, Kopalnia Wapiennicza, młyn Ponik i karczma Ponik (pow. iłżecki)	Franciszek Ksawery Drucki-Lubecki	polska, polska	2 796,6	168,2	168,2	0
10	Markocice (pow. miechowski)	Eugenia Konstancja i Antonina Maria Józefa Godlewskie i Anna Grabkowska	polska, polska	280,3	100	47,6	52,4
11	Ujazd Kielczyński, Matjaszów i Szwagrów, Tursko Wielkie, Szulimów, Las Staszów, Las Wincentów, Nowa Wiśniowa, Sichów, Niziny, Grzybów Zbiorowy, Rzędów (pow. opatowski, sandomierski i stopnicki)	Krzysztof Mikołaj Artur Radziwiłł	polska, polska	5 035,1	155,3	155,3	0
12	Dobrów i Brzozówka-Szczeglin	Mieczysław Głuski i Maria Bronisława Marta Szydłowska	polska, polska	979,0	140	71,6	68,4
Razem				21 040,5	1 410,6	1 096,0	314,6

Źródło: APK, UWK I, sygn. 11215, k. 19–23, Wykaz zmian w stanie obszarów pozostających na wykazie imiennym za czas od dnia 1-go stycznia 1938, do 31-go grudnia 1938 roku.

Tytuł tabeli w źródle: „Wykaz zmian w stanie obszarów pozostających na wykazie imiennym za czas od dnia 1-go stycznia 1938, do 31-go grudnia 1938 roku”.

TAB. 2 Dobra wystawione na sprzedaż publiczną w październiku 1938 r. za zaległości w ratach Towarzystwu Kredytowemu Ziemskiemu w woj. kieleckim, według powiatów

Lp.	Powiat	Liczba			
		dóbr	majątków (lub ich część)	właścicieli*	notariuszy hipotecznych
1	będziński	–	–	–	–
2	częstochowski	3	5	3 **	3
3	iłżecki	6	6	6 (1**)	3
4	jędrzejowski	9	9	9 (3**)	3
5	kielecki	2	6	2 **	2
6	konecki	1	1	1 **	1
7	kozienicki	8	8	8 (3**)	4
8	miechowski	17	20	17 (5**, 1***)	3
9	olkuski	4	4	4 (1***)	3
10	opatowski	14	16	14 (5**, 2***)	5
11	opoczyński	10	12	10 (4**, 1***)	3
12	pińczowski	12	17	12 (6**)	3
13	radomski	19	21	20 (6*, 2***)	5
14	sandomierski	13	14	13 (7**, 4***)	5
15	stopnicki	11	13	11 (5**, 4***)	3
16	włoszczowski	10	10	10 (2**, 2***)	3
17	zawierciański	1	1	1	1
Razem		140	163	141	95

Uwagi: *wymienionych z imienia i nazwiska, **i inni, ***spadkobiercy

Źródło: APK, UWK I, sygn. 11215.

TAB. 3 Notariusze hipoteczni w okręgu kieleckim Towarzystwa Kredytowego Ziemskiego w 1938 r. wyszczególnieni w źródle

Powiaty	Notariusze		
	Stanisław Colonn-Walewski	Wacław Janiszowski	Lucjan Jaxa-Maleszewski
jędrzejowski	3	1	5
kielecki	–	1	1
miechowski	5	7	5
pińczowski	5	5	2
stopnicki	2	6	3
włoszczowski	5	3	2
Ogółem	20	23	18

Źródło: APK, UWK I, sygn. 11215.

TAB. 4 Notariusze hipoteczni w okręgu radomskim Towarzystwa Kredytowego Ziemskiego w 1938 r. wyszczególnieni w źródle

Powiaty	Notariusze				
	Franciszek Falkiewicz	Paweł Kern	Józef Nowachowicz	Władysław Roguski	Józef Turowski
iłżecki	2	1	–	–	3
konecki	–	–	–	1	–
kozienicki	1	2	–	1	3
opatowski	2	4	3	2	3
opoczyński	–	4	4	2	–
radomski	4	2	3	7	3
sandomierski	4	1	4	1	3
Ogółem	9	14	14	14	15

Źródło: APK, UWK I, sygn. 11215.

Natomiast w okręgu radomskim Towarzystwa Kredytowego Ziemskiego działało pięciu notariuszy hipotecznych: Franciszek Falkiewicz, Paweł Kern, Józef Nowachowicz, Władysław Roguski i Józef Turowski (tab. 4). Obsługiwali oni 71 dóbr (78 majątków).

Porównując listę imienną majątków przeznaczonych do wykupu przymusowego z różnych lat i z różnych powodów oraz listy majątków przeznaczonych do parcelacji w wyniku niespłacania kredytów, można stwierdzić, że nazwy majątków powtarzały się. W rozporządzeniu informacje na temat dóbr były skrócone do obszaru objętego sprzedażą, natomiast urząd wojewódzki rozszerzył te opisy o obszar majątku. Na przykład w powiecie miechowskim wyznaczono do wykupu przymusowego 100 ha z nieruchomości Markocice stanowiącej własność Eugenii Konstancji i Antoniny Marii Józefy Godlewskich oraz Anny Grabkowskiej. Majątek liczył 280,3 ha.

Problemy, które dotyczyły właścicieli dóbr, były różnej natury. W powiecie częstochowskim w 1937 r. część nieruchomości Wyczerpy Dolne i Część Wyczerpy Dolne została przeznaczona na wykup przymusowy. Właścicielami dóbr byli spadkobiercy Izzydora (Izaaka) Geislera: wdowa Paulina, bracia Arnold, Daniel vel Julian i Leon Geisler oraz siostry Gustawa Plucer Sarna, Łucja Hamburger, Helena Koppel i Florentyna Silberlast³³. Problemy rozpoczęły się po śmierci ojca rodziny Izzydora Geislera, zaradnego przedsiębiorcy. Natomiast problemy w dobrach Grabki Wielkie i Las Wiktorów (pow. stopnicki) rozpoczęły się wraz z wyjazdem właściciela Henryka Wysockiego i powierzeniem majątków pełnomocnikowi Eugeniuszowi Januszkiewiczowi³⁴.

Zakończenie

W latach 1921–1939 obszar ziemi pozostającej w rękach wielkiej własności ziemskiej zmniejszył się o ponad 180 tys. ha gruntów³⁵. Dane te nie są precyzyjne, ale obrazują skalę zjawiska. W województwie kieleckim w latach 1927–1937 rozparcelowano dobrowolnie 1096 ha gruntów pozostających na wykazach imiennych, a 314,6 ha czekało na rozparcelowanie. Parcelacja związana z wykupem przymusowym była niewielką częścią obrotu ziemią, która miała miejsce po ogłoszeniu reformy rolnej z 1925 r. Duże majątki liczące powyżej 180 ha były systematycznie zmniejszane. Wraz ze zmniejszaniem się stanu posiadania spadała pozycja ekonomiczna ziemiaństwa.

W artykule zaprezentowano dwa imienne wykazy dóbr przeznaczonych do wykupu przymusowego z różnych powodów. Pierwszy obejmuje lata 1927–1937 i są to dobra rzeczywiście w części rozparcelowane, głównie dobrowolnie. W 1927 r. parcelacji

33 E. Majcher-Ociesa, *Geislerowie z Wyczerp Dolnych – przemysłowcy czy ziemianie?*, „Studia z Historii Społeczno-Gospodarczej XIX i XX wieku” 2010, t. VIII, s. 245–246.

34 APK, UWK I, sygn. 11219, k. 3.

35 M.B. Markowski, *Sfery przemysłowe i ziemiaństwo...*, s. 75.

podlegały jedynie dwa majątki o dużej powierzchni, natomiast kolejna sprzedaż nastąpiła dopiero w 1936 r. po śmierci Józefa Piłsudskiego i dojściu do władzy nowej ekipy politycznej uformowanej po dekompozycji obozu sanacyjnego. Drugi wykaz obejmuje dobra, które zostały wystawione na publiczną licytację w październiku 1938 r. w wyniku niespłacenia kredytu zaciągniętego w Towarzystwie Kredytowym Ziemskim, ale do zmian własnościowych jeszcze nie doszło. Porównując liczbę dóbr rzeczywiście poddanych przymusowemu wykupowi (12) i tych, które zostały upublicznione w wykazach imiennych (140 dóbr za niespłacanie kredytu oraz 9 i 3 wyszczególnione w rozporządzeniu), można stwierdzić, że niewielka część majątków zagrożonych wykupem przymusowych została rzeczywiście sprzedana w całości lub częściowo.

Mieczysław Mieszczankowski stwierdził, że „przepis o przymusowym wykupie ziemi stosowano zupełnie sporadycznie, i to przeważnie w odniesieniu do obszarów narodowości niemieckiej, którzy celowo dążyli do tego, gdyż otrzymywali wtedy wysokie odszkodowania z funduszu tzw. Osthilfe, stworzonego w Niemczech”³⁶. Rzeczywiście na podstawie danych można stwierdzić, że do wykupu przymusowego dochodziło rzadko. Natomiast w przeciwieństwie do „Kresów Zachodnich” w woj. kieleckim nie dotyczył on Niemców, ponieważ właścicieli niebędących Polakami katolikami było stosunkowo mało i szacuje się ich liczbę na około 8% ogółu właścicieli dóbr powyżej 100 ha (żydzi, ewangelicy i prawosławni³⁷). Najczęściej przymusowemu wykupowi podlegali jednak Polacy katolicy.

Aneks

Imienny wykaz majątków ziemskich wystawionych na sprzedaż publiczną w październiku 1938 r. za zaległości w ratach Towarzystwu Kredytowemu Ziemskiemu, w okręgach: kieleckim, sosnowieckim, piotrkowskim i radomskim.

Tytuł oryginalny wykazu:

Stosownie do Ustawy o wykonaniu reformy rolnej z dnia 28 grudnia 1925 r. art. 93 (Dz.U. R.P. Nr 1 z dn. 9.1.1926 r.) oraz powołując się na przepis art. 22 ust. 2 Ustawy z dn. 18 marca 1932 r. o uregulowaniu prawa własności gruntów, oddanych w drodze parcelacji w posiadanie nabywców, w brzmieniu ustalonym Ustawą z dn. 28 marca 1933 r. (Dz.U. R.P. Nr 32/1933 r., poz. 278), Dyrekcja Główna Towarzystwa Kredytowego Ziemskiego w Warszawie ma zaszczyt zawiadomić Urząd

³⁶ M. Mieszczankowski, op. cit., s. 132.

³⁷ E. Majcher-Ociesa E., *Zakłady przemysłowe...*, s. 117. Spośród wszystkich właścicieli 967 majątków liczących powyżej 100 ha przeważali Polacy katolicy (786 majątków, co stanowiło 81,3% wszystkich dóbr). Poza katolikami byli to również żydzi (właściciele 61 majątków), ewangelicy (16) i prawosławni (3).

Wojewódzki, że poniżej wymienione dobra, za zaległości w ratach Towarzystwu Kredytowemu Ziemskiemu należnych, wystawione są na sprzedaż publiczną pierwszą w terminach następujących:

Lp.	Imię i nazwisko właściciela	Nazwa dóbr	Powiat	Termin sprzedaży w 1938 r.	Przed notariuszem hipotecznym w Kielcach
W Okręgu Kieleckim					
1	Władysław Morstin i inni	Bieganów	Włoszczowski	1 października	Stanisław Colonn-Walewski
2	Józef Bzowski	Bobrowniki	Włoszczowski	1 października	Wacław Janiszowski
3	Leon Bocheński i inni	1. Bolów, 2. Kolonia Bolów A/2 księgi hipoteczne	Miechowski	1 października	Lucjan Jaxa-Maleszewski
4	Chaim Najman i inni	1. Chajdaszek, Kolonia Chajdaszek Łąka, 3. Kolonia Chajdaszek Podlesie/3 księgi hipoteczne	Pińczowski	1 października	Stanisław Colonn-Walewski
5	Henryk Tański i inni	Chmielnik	Stopnicki	1 października	Wacław Janiszowski
6	Władysław Biernacki	Cierno	Jędrzejowski	3 października	Stanisław Colonn-Walewski
7	Irena Kleszczyńska	Czechy	Miechowski	3 października	Lucjan Jaxa-Maleszewski
8	Emil Postawka i inni	1. Donosy, 2. Kolonia Donosy Góry, 3. kolonia Donosy Słonówki/3 księgi hipoteczne	Pińczowski	3 października	Wacław Janiszowski
9	Józef Sklenarski	Górka Stągniowska	Miechowski	3 października	Wacław Janiszowski
10	Henryk Wysocki	1. Grabki Wielkie, 2. Las Wiktorów/ 2 księgi hipoteczne	Stopnicki	4 października	Stanisław Colonn-Walewski
11	Józef Kleszczyński	Jakubowice	Miechowski	4 października	Wacław Janiszowski
12	Jan Jastrzębski	Jurków	Pińczowski	4 października	Stanisław Colonn-Walewski
13	Adolf Dąbski i inni	1. Kalina Wielka, 2. Osada Młynarska Kalina Wielka/2 księgi hipoteczne	Miechowski	4 października	Wacław Janiszowski
14	Jan Tłuchowski i inni	Kije	Pińczowski	4 października	Stanisław Colonn-Walewski
15	Spadkobiercy Szymchy Cukiermana	Kików	Stopnicki	5 października	Wacław Janiszowski

Lp.	Imię i nazwisko właściciela	Nazwa dóbr	Powiat	Termin sprzedaży w 1938 r.	Przed notariuszem hipotecznym w Kielcach
16	Wacław Jezierski	Klempie Górne	Stopnicki	5 października	Lucjan Jaxa-Maleszewski
17	Konstanty Górski i inni	Kliszów	Pińczowski	5 października	Stanisław Colonn-Walewski
18	Stefan Siemiński	Krzepin	Włoszczowski	5 październik	Stanisław Colonn-Walewski
19	Zbigniew Dobiecki i inni	1. Łopuszno, 2. Kolonia Łopuszno lit. A, 3. Kolonia Łopuszno lit. B, 4. Kolonia Łopuszno lit. C, 5. Folwark Ludwików Pawłowszczyzna/5 ksiąg hipotecznych	Kielecki	6 października	Wacław Janiszowski
20	Tadeusz Kozłowski	Łowinia	Jędrzejowski	6 października	Lucjan Jaxa-Maleszewski
21	Jadwiga Unrugowa, żona Wojciecha	Łuczyce	Miechowski	6 października	Stanisław Colonn-Walewski
22	Spadkobiercy Symchy Cukiermana	Folwark Marianów	Stopnicki	6 października	Wacław Janiszowski
23	Jan Dyakowski i inni	Masłomiąca	Miechowski	6 października	Lucjan Jaxa-Maleszewski
24	Spadkobiercy Ignacego Kamockiego i innych	Melchów	Włoszczowski	6 października	Stanisław Colonn-Walewski
25	Zygmunt Glinka	Mękarzów	Włoszczowski	6 października	Wacław Janiszowski
26	Jan Bukowski	Michałowice	Pińczowski	7 października	Lucjan Jaxa-Maleszewski
27	Janina Olszowska i inni	Mieronice	Jędrzejowski	7 października	Stanisław Colonn-Walewski
28	Tadeusz Kugler	Mstyczów	Jędrzejowski	7 października	Lucjan Jaxa-Maleszewski
29	Leon Bocheński i inni	Nadzów	Miechowski	7 października	Stanisław Colonn-Walewski
30	Henryk Bronikowski	Nieciesławice	Stopnicki	7 października	Wacław Janiszowski
31	Ignacy Kowalski	Ojsławice	Włoszczowski	7 października	Lucjan Jaxa-Maleszewski
32	Florian Gostkowski	Opatkowice	Miechowski	7 października	Stanisław Colonn-Walewski
33	Jan Chrzanowski	Ośrodek Folwark Ossowa	Jędrzejowski	8 października	Lucjan Jaxa-Maleszewski
34	Paweł Żelechowski-Boguński	Pieczonogi	Miechowski	8 października	Wacław Janiszowski
35	Eugeniusz Biernacki i inni	Podgaje	Jędrzejowski	8 października	Wacław Janiszowski

Lp.	Imię i nazwisko właściciela	Nazwa dóbr	Powiat	Termin sprzedaży w 1938 r.	Przed notariuszem hipotecznym w Kielcach
36	Zbigniew Lohman	Podlesie	Włoszczowski	8 października	Lucjan Jaxa-Maleszewski
37	Wincencja Rydlowa	Podolany	Pińczowski	10 października	Stanisław Colonn-Walewski
38	Henryk Woźniakowski i inni	1. Polikarcie, 2. Kolonia Polikarcie Zalipiem/2 księgi hipoteczne	Miechowski	8 października	Stanisław Colonn-Walewski
39	Spadkobiercy Maksymiliana Konarskiego	Osada Pracza	Włoszczowski	10 października	Wacław Janiszowski
40	Maria Popławska i inni	Promnik	Kielecki	10 października	Lucjan Jaxa-Maleszewski
41	Ewa Gawrońska i inni	1. Rachwałowice, 2. Kolonia Jawornik Rachwałowski/ 2 księgi hipoteczne	Pińczowski	10 października	Wacław Janiszowski
42	Edward Kleszczyński	Radziemice	Miechowski	10 października	Lucjan Jaxa-Maleszewski
43	Ignacy Suchecki	Rakoszyń	Jędrzejowski	10 października	Stanisław Colonn-Walewski
44	Zygmunt Bankiewicz i inni	Rembieszyc	Jędrzejowski	10 października	Lucjan Jaxa-Maleszewski
45	Zygmunt Działtowski	Ropocice	Włoszczowski	11 października	Stanisław Colonn-Walewski
46	Jan Tański i inni	Rosiejów	Pińczowski	11 października	Wacław Janiszowski
47	Stefan Gielniński	Rzegocin	Stopnicki	11 października	Lucjan Jaxa-Maleszewski
48	Władysław Zakrzewski	Sieborowice Pielgrzymowice	Miechowski	11 października	Wacław Janiszowski
49	Spadkobiercy Stanisława Kuleszy i inni	Skorzów	Stopnicki	11 października	Wacław Janiszowski
50	Józef Linowski i inni	Smogorzew	Stopnicki	11 października	Lucjan Jaxa-Maleszewski
51	Aleksander Cels Moes	Sprawa	Włoszczowski	12 października	Stanisław Colonn-Walewski
52	Józef Doskowsky	Strzeszkowice	Jędrzejowski	12 października	Lucjan Jaxa-Maleszewski
53	Maria Szydłowska i inni	1. Szczeglin, 2. Kolonia Szczeglinówka/ 2 księgi hipoteczne	Stopnicki	12 października	Stanisław Colonn-Walewski
54	Juliusz Podlowski	Szczotkowice	Pińczowski	12 października	Wacław Janiszowski

Lp.	Imię i nazwisko właściciela	Nazwa dóbr	Powiat	Termin sprzedaży w 1938 r.	Przed notariuszem hipotecznym w Kielcach
55	Stanisław Olszewski	Folwark Trątnowice	Miechowski	12 października	Wacław Janiszowski
56	Ludwik Ślaski	Turnawiec	Pińczowski	13 października	Wacław Janiszowski
57	Zofia z Szwarców Wolska	Wierzbica	Miechowski	13 października	Wacław Janiszowski
58	Władysław Trzetrzewiński	Witów	Pińczowski	13 października	Lucjan Jaxa-Maleszewski
59	Spadkobiercy Krzysztofa Rudzkiego	Zarogów	Miechowski	13 października	Lucjan Jaxa-Maleszewski
60	Adam Wielowiejski	Zaryszyn	Miechowski	13 października	Stanisław Colonn-Walewski
61	Spadkobiercy Janasza Pleszowskiego i inni	Żabiec	Stopnicki	13 października	Wacław Janiszowski
w Okręgu Sosnowieckim					
1	Aleksander Keferstein, syn Aleksandra	Kalinówka	Olkuski	3 października	Antoni Bogucki
2	Jan Chrzanowski, syn Henryka	Szczodrkowice	Olkuski	5 października	Kazimierz Jewniewicz
3	Władysław Moes	Udórz	Olkuski	5 października	Roman Pruszyński
4	Włodzimierz Modzelewski	Część dóbr Włodowice nr VIII	Zawierciański	6 października	Antoni Bogucki
5	Spadkobiercy Władysława Tymienieckiego, syna Władysława	Żerkowice	Olkuski	6 października	Roman Pruszyński
w Okręgu Piotrkowskim					
1	Feliks Rosiński i inni	Część dóbr Hutka i Nowa Wieś lit. A	Częstochowski	5 października	Aleksy Kędzierski
2	Chil Zandsztejn, syn Lewka i inni	Kamyk i Władysławów lit. A	Częstochowski	5 października	Adam Trawiński
3	Spadkobiercy Pauliny Geislerowej i inni	Wyczerpy Dolne	Częstochowski	13 października	Witold Popławski
w Okręgu Radomskim					
1	Franciszek ks. Drucki-Lubecki	Bałtów	Iłżecki	1 października	Paweł Kern
2	Jan Masiewicz i inni	1. Bazów B, 2. Bazów A/ 2 księgi hipoteczne	Sandomierski	1 października	Józef Turowski

Lp.	Imię i nazwisko właściciela	Nazwa dóbr	Powiat	Termin sprzedaży w 1938 r.	Przed notariuszem hipotecznym w Kielcach
3	Maria z Kotkowskich Jankowska	Folwark Bodzechów	Opatowski	1 października	Paweł Kern
4	Tadeusz Paweł Przyłęcki	Branica	Radomski	3 października	Władysław Roguski
5	Stanisław Herniczek i inni	Bronowice	Kozienicki	3 października	Franciszek Falkiewicz
6	Leon Bagniewski	Brzeście	Radomski	3 października	Paweł Kern
7	Karol Załęski i inni	Bugaj vel Karolinów	Sandomierski	3 października	Józef Nowachowicz
8	Józef Bronikowski i inni	Byszów	Sandomierski	3 października	Władysław Roguski
9	Stanisława Jełowicka	Czarnolas Dwór	Kozienicki	3 października	Paweł Kern
10	Maria z Targowskich Trzetrzezińska i inni	1. Czyżów Szlachecki, 2. Szymanówka i Pawłów, 3. Zapusta/ 3 księgi hipoteczne	Opatowski	3 października	Józef Turowski
11	Zofia Kotarska i inni	Czermno Skórnice	Konecki	4 października	Władysław Roguski
12	Władysław Jasieński	Daniszów B	Ilżecki	4 października	Franciszek Falkiewicz
13	Edward Pietrzykowski vel Kobierzycki	Dąbrówka	Opoczyński	4 października	Paweł Kern
14	Jan Kozłowski	Domaradzice	Sandomierski	4 października	Józef Nowachowicz
15	Spadkobiercy Janiny Fryczowej i inni	Gębarzew	Radomski	4 października	Władysław Roguski
16	Andrzej Górski i inni	Jagnin	Opatowski	4 października	Józef Nowachowicz
17	Marian Arkuszewski	Jakubów oraz Chruszczew	Radomski	5 października	Władysław Roguski
18	Olga Olszewska i inni	Janików	Kozienicki	5 października	Franciszek Falkiewicz
19	Tadeusz Czapliński	Janinów	Kozienicki	5 października	Paweł Kern
20	Józefa Marcinowska i inni	Janowice Baryczka	Kozienicki	5 października	Józef Turowski
21	Stefan Rupniewski	Janowice Górne	Sandomierski	5 października	Józef Nowachowicz
22	Adam Piontek i inni	Folwark Jasionna Poduchowna	Radomski	5 października	Franciszek Falkiewicz

Lp.	Imię i nazwisko właściciela	Nazwa dóbr	Powiat	Termin sprzedaży w 1938 r.	Przed notariuszem hipotecznym w Kielcach
23	Konstanty Lipski	Klikawa	Kozienicki	5 października	Józef Turowski
24	Józef Helbich	Konary	Radomski	5 października	Józef Nowachowicz
25	Stanisław Celiński i inni	Korytków	Opoczyński	6 października	Władysław Roguski
26	Wanda Józefa Jankowska	Kowala Stępcina parcela nr 4 i 13	Radomski	6 października	Franciszek Falkiewicz
27	Antoni Rutkowski i inni	Kroców Większy Cz. A	Ilżecki	6 października	Józef Turowski
28	Irena Szklarska i inni	Krzcięcin	Radomski	6 października	Józef Nowachowicz
29	Konrad Szprynger, kurator wakującego spadku po Stefanie Helbichu	Krzyszkowice	Radomski	6 października	Franciszek Falkiewicz
30	Helena Ossowska i inni	Kunice Wielkie	Opoczyński	6 października	Paweł Kern
31	Helena hr. Wielopolska i inni	Lasy Obrębu Sadłowizna	Opatowski	6 października	Józef Turowski
32	Władysław Mikulowski- -Pomorski i inni	Leszczków	Sandomierski	6 października	Józef Nowachowicz
33	Marian Jagnin	Ludwików	Kozienicki	7 października	Władysław Roguski
34	Stanisław Weryho- -Darowski i inni	Łukawa	Sandomierski	7 października	Józef Turowski
35	Jan Czarnowski	Maków	Radomski	7 października	Władysław Roguski
36	Spadkobiercy Jana Mikulowskiego- -Pomorskiego	Malice Kościelne	Sandomierski	7 października	Franciszek Falkiewicz
37	Spadkobiercy Stanisława Piotrowskiego	Mierzanowice	Opatowski	7 października	Józef Turowski
38	Emilia Poklewska- -Koziełł, wdowa	Mniszków	Opoczyński	7 października	Józef Nowachowicz
39	Andrzej Daszewski i inni	Orońsko	Radomski	8 października	Władysław Roguski
40	Eugeniusz Roguski	Ośrodek Stodoły	Opatowski	8 października	Paweł Kern
41	Joanna vel Janina Smoleńska	Pakosław	Ilżecki	8 października	Józef Turowski

Lp.	Imię i nazwisko właściciela	Nazwa dóbr	Powiat	Termin sprzedaży w 1938 r.	Przed notariuszem hipotecznym w Kielcach
42	Jan Makulec i inni	Piastów	Radomski	8 października	Władysław Roguski
43	Spadkobiercy Witolda Kamockiego	Podgaje	Sandomierski	8 października	Franciszek Falkiewicz
44	Henryk Roguski	Podgajcze	Opatowski	8 października	Paweł Kern
45	Józef Ziętarski i inni	Podlesie	Sandomierski	8 października	Józef Turowski
46	Józefa Piorun- -Sobieszczańska	Przepiórów	Opatowski	10 października	Władysław Roguski
47	Spadkobiercy Joanny Rudzkiej i inni	Przewłoka	Sandomierski	10 października	Franciszek Falkiewicz
48	Maria Cichowska	Raj	Łżecki	10 października	Józef Turowski
49	Spadkobiercy zaginionego Aleksandra Bolesława Ryszarda Sztremera	Rożenek i Ciechomin	Opoczyński	10 października	Józef Nowachowicz
50	Adam Przychodźki	Ruda Wielka lit. A.	Radomski	10 października	Władysław Roguski
51	Zofia Kosicka	Ruszcza Płaszczynna	Sandomierski	10 października	Franciszek Falkiewicz
52	Marian Arkuszewski	Ryki	Radomski	10 października	Józef Turowski
53	Spadkobiercy Aleksandra Olszowskiego i inni	Sadowie	Opatowski	10 października	Józef Nowachowicz
54	Karol Wickenhagen, syn Karola	Sobótka	Opatowski	11 października	Franciszek Falkiewicz
55	Anna Załęska i inni	Folwark Stanisławów	Opatowski	11 października	Paweł Kern
56	Tadeusz Paweł Przyłęcki	Stawiszyn	Radomski	11 października	Józef Turowski
57	Maria Bronikowska	1. Stawowiczki, 2. Radwan B/ 2 księgi hipoteczne	Opoczyński	11 października	Józef Nowachowicz
58	Wacława Koraszewska	Stok	Opoczyński	11 października	Władysław Roguski
59	Wojciech Deskours i inni	Strzałków	Radomski	11 października	Franciszek Falkiewicz
60	Tadeusz Kieterowicz	Taczów i Wola Taczowska	Radomski	11 października	Józef Nowachowicz

Lp.	Imię i nazwisko właściciela	Nazwa dóbr	Powiat	Termin sprzedaży w 1938 r.	Przed notariuszem hipotecznym w Kielcach
61	Spadkobiercy Zdzisława Jabłońskiego	Usarzów	Sandomierski	12 października	Paweł Kern
62	Tadeusz Czapliński	Wacławów lit. A	Kozienicki	12 października	Józef Turowski
63	Maria z Jabłkowskich Adamska i inni	Wąwał	Opoczyński	12 października	Józef Nowachowicz
64	Zdzisław Karczewski	Wielgie	Ilżecki	12 października	Franciszek Falkiewicz
65	Władysław Pędziak	Wielka Wola	Opoczyński	12 października	Paweł Kern
66	Adam Łuniewski	Winiawa	Radomski	12 października	Józef Turowski
67	Jadwiga Turman	Wlonice	Opatowski	13 października	Władysław Roguski
68	August Bieleński	Wojciechowice Wielkie	Opatowski	13 października	Franciszek Falkiewicz
69	Władysław Pruszek	Wośniki	Radomski	13 października	Paweł Kern
70	Anna Wąsowiczowa i inni	Wyszmontów	Opatowski	13 października	Józef Nowachowicz
71	Feliks Goerscht- Drużbacki i inni	Zameczek	Opoczyński	13 października	Paweł Kern

Warunki licytacyjne tych dóbr dołączone zostały do właściwych ksiąg hipotecznych i przejrane być mogą: w Warszawie w biurze Dyrekcji Głównej Towarzystwa Kredytowego Ziemskiego, co do wszystkich dóbr, oraz w Wydziałach Hipotecznych przy Sądach Okręgowych: 1/ w Kielcach, co do dóbr z Okręgu Kieleckiego, 2/ w Sosnowcu, co do dóbr z Okręgu Sosnowieckiego, 3/ w Piotrkowie, co do dóbr z powiatu częstochowskiego i 4/ w Radomiu, co do dóbr z Okręgu Radomskiego.

Jednocześnie Dyrekcja Główna prosi uprzejmie Urząd Wojewódzki o bezzwłoczny zwrot załączonych do niniejszego 4 szematów na potwierdzenia odbioru zawiadomienia powyższego, po odpowiednim uzupełnieniu ich datą, podpisami i pieczęcią, gdyż potwierdzenia te łącznie z innymi dokumentami winny być złożone we właściwych Wydziałach Hipotecznych w przepisanej Ustawą Towarzystwa Kredytowego Ziemskiego w Warszawie – terminie, przypadającym już w najbliższej przyszłości.

Bibliografia

Źródła archiwalne

Archiwum Państwowe w Kielcach
Urząd Wojewódzki w Kielcach

Źródła drukowane

Dobra ziemskie w województwie kieleckim według spisów z roku 1923 i 1925, opracowali E. Majcher-Ociesa, M.B. Markowski, Kielce 2014.

Dziennik Ustaw Rzeczypospolitej Polskiej 1920, 1926, 1928, 1932, 1935, 1937, 1939

Sejm Ustawodawczy. Druki 1919.

Literatura

Aktywność gospodarcza ziemiaństwa w Polsce w XVIII–XX wieku, red. W. Caban i M.B. Markowski, Kielce 1993.

Cimek H., *Walka ludowców o kształt reformy rolnej w Sejmie Ustawodawczym w 1919 r.*, „Polityka i Społeczeństwo” 2006, nr 3.

Dwór – wieś – plebania na ziemiach polskich w XIX i XX wieku, Kielce 2003.

Dwór a społeczności lokalne na ziemiach polskich w XIX i XX wieku, red. W. Caban, M.B. Markowski i M. Przeniosło, Kielce 2008.

Gapys J., *Ziemiaństwo a Narodowa Demokracja w województwie kieleckim w latach 1918–1939*, [w:] *Studia i materiały do dziejów Kielecczyzny*, t. I, red. W. Caban, Kielce 1998.

Gapys J., *Ziemiaństwo wobec sanacji w województwie kieleckim 1926–1939*, „Studia Kieleckie” 1998, nr 3.

Grabski W., *Parcelacja agrarna wobec struktury, koniunktury i chwili dziejowej*, Warszawa 1936.

Historia chłopów śląskich, opr. zbiorowe pod red. S. Inglota, Warszawa 1979.

Kozera A., *Rolnictwo województwa kieleckiego w latach 1918–1939*, Kielce 2003.

Łebiński T., *Ustawa o wykonaniu reformy rolnej. Komentarz i orzecznictwo z ustawodawstwem dodatkowym*, Poznań 1937.

Madajczyk Cz., *Burżuazjno-obszarnicza reforma rolna w Polsce 1918–1939*, Warszawa 1956.

Majcher-Ociesa E., *Geislerowie z Wyczerp Dolnych – przemysłowcy czy ziemianie?*, „Studia z Historii Społeczno-Gospodarczej XIX i XX wieku” 2010, t. VIII.

Majcher-Ociesa E., *Zakłady przemysłowe w majątkach ziemskich w województwie kieleckim według danych Okręgowego Urzędu Ziemskiego w Kielcach z 1923 roku*, „Między Wisłą a Pilicą” 2010, t. 11.

Majcher-Ociesa E., *Znaczenie obrotu ziemią w życiu codziennym ziemiaństwa w województwie kieleckim w dwudziestoleciu międzywojennym*, [w:] *Z życia codziennego szlachty i ziemiaństwa między Wisłą a Pilicą w XVI–XX wieku*, red. J. Gapys, M. Nowak, J. Pielas, Kielce 2010.

- Markowski M.B., *Obywatele ziemscy w województwie kieleckim 1918–1939*, Kielce 1993.
- Markowski M.B., *Sfery przemysłowe i ziemiaństwo w województwie kieleckim 1918–1939*, Kielce 1990.
- Mich W., *W obliczu uwłaszczenia. Kwestia reformy rolnej w publicystyce ziemiańskiej 1918–1939*, Lublin 2001.
- Mieszczankowski M., *Rolnictwo II Rzeczypospolitej*, Warszawa 1983.
- Mieszczankowski M., *Struktura agrarna i społeczna wsi polskiej w okresie międzywojennym*, [w:] *Historia Chłopów Polskich*, t. 3: *Okres II Rzeczypospolitej i okupacji hitlerowskiej*, red. S. Inglot, Warszawa 1980.
- Mieszczankowski M., *Struktura agrarna Polski międzywojennej*, Warszawa 1960.
- Noniewicz Cz., *Reforma rolna na Wileńszczyźnie w okresie międzywojennym*, „Optimum. Studia Ekonomiczne” 2014, nr 6.
- Nowak M., *Gospodarka leśna hrabiów Zamoyskich w spiskich dobrach Stara Lubownia w latach 1882–1944*, Kielce 2011.
- Okoniewska B., *Polscy ziemianie i chłopci Wielkopolski i Pomorza w latach II Rzeczypospolitej*, Gdańsk 1991.
- Pokoj J., *Wywłaszczenie i nacjonalizacja nieruchomości na te reform rolnych w Polsce po 1918 roku. Studium prawnohistoryczne*, Kraków 2016.
- Słabińska E., *Stosunek robotników folwarcznych do ziemian jako pracodawców w województwie kieleckim w latach 1918–1939*, [w:] *Z życia codziennego szlachty i ziemiaństwa między Wisłą a Pilicą w XVI–XX wieku*, red. J. Gapys, M. Nowak, J. Pielas, Kielce 2010.
- Słabińska E., *Strajki robotników rolnych w latach 1918–1939*, [w:] *Strajki w Polsce w XX wieku*, red. R. Gryza, Warszawa 2011.
- Stanulewicz M., *Reforma rolna jako próba regulacji stosunków agrarnych w Polsce. Koncepcje i próby ich realizacji w latach 1918–1944*, [w:] *Reformy rolne w Polsce międzywojennej i powojennej. Prawo – realizacja – skutki – problemy repriwatywizacyjne*, red. E. Borkowska-Bagieńska, W. Szafrński, Poznań 2008.
- Wawrzyniak B.M., *Problematyka reformy rolnej i struktury agrarnej w polskim rolnictwie okresu międzywojennego*, „Zagadnienia Doradztwa Rolniczego” 2023, nr 4.
- Wieś a dwór na ziemiach polskich w XIX i XX wieku*, red. W. Caban i M.B. Markowski, Kielce 1999.
- Ziemiaństwo a ruchy niepodległościowe w Polsce w XIX i XX wieku*, red. W. Caban i M.B. Markowski, Kielce 1994.